

Гончар Галина Петрівна

к.е.н., доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін

Чортківський навчально-науковий

інститут підприємництва і бізнесу, ТНЕУ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРУКТУРИЗАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

У статті розглянуто наукові основи досліджень щодо класифікації ринку праці, зокрема сільського ринку праці. Уточнені і доповнені деякі критерії структуризації ринку праці. Визначенні основні напрямки удосконалення класифікації ринків праці, що сприятиме системі територіального управління щодо розробки стратегії соціального й економічного розвитку території в аграрній сфері.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, структура, класифікація ринків праці.

Гончар Г.П. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СТРУКТУРИЗАЦИИ РЫНКА ТРУДА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

В статье рассмотрены научные основы исследований относительно классификации рынка труда, в частности сельского рынка труда. Уточнены и дополнены некоторые критерии структуризации рынка труда. Определены основные направления усовершенствования классификации рынков труда, которые будут способствовать системе территориального управления относительно разработки стратегии социального и экономического развития территории в аграрной сфере.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, структура, классификация рынков труда.

Honchar H.P. THEORETICAL BASIS OF LABOUR MARKET STRUCTURING IN AGRARIAN SPHERE

In the article scientific bases of researches are considered in relation to classification of labour-market, in particular rural labour-market. Refined and

supplemented some criteria for structuring the labor market. Identifying key areas of improving the classification of labor markets, which will contribute to the system of territorial administration to develop a strategy for social and economic development of the area in agriculture.

Key words: a labour market, employment, unemployment, structure, classification of labor markets.

Постановки проблеми. Поглиблення змісту конкретних понять, принципів і критеріїв дослідження, приведення їх у відповідність до головних складових сучасного етапу соціально-економічного розвитку країни зумовлено потребою у розробці теоретико-методологічних засад формування сільського ринку праці. В умовах трансформації економічної системи України необхідно здійснювати дослідження ринку праці шляхом впровадження ринкових методів господарювання, з врахуванням структурної перебудови економіки, розширення світогосподарських зв'язків України та процесів глобалізації, які значно впливають на зайнятість, структуру і безробіття сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення для розробки наукових досліджень щодо класифікації ринку праці, зокрема структуризації його, мають праці вітчизняних учених: В.М. Петюха [1], О.В. Волкова [2], Г. Т. Завіновської [3], О.А. Грішнєвої [4], І.М. Тиміш [5] та ін. Однак у цих наукових дослідженнях недостатньо розкриті основи класифікації ринків праці з врахуванням зайнятості сільського населення.

У цілому ринки праці є складними системами, механізм дії яких заснований на вартісних принципах зв'язків і узгодженні економічних інтересів різноманітних груп роботодавців та економічно активного населення. Їх взаємодія формується під впливом конкретної соціально-економічної і політичної ситуації в країні, регіоні, конкретному підприємстві, а також з урахуванням зміни ціни праці.

Постановка завдань. Метою дослідження є розгляд наукових підходів щодо класифікації ринку праці на регіональному ринку праці та визначення на цій

основі структуризації ринку праці, що сприятиме системі територіального управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці виступає своєрідним індикатором ефективності функціонування ринкової економіки та її інфраструктури, окремі інститути якої мають різноплановий характер та інтенсивність впливу на ринок праці взагалі і на його функціональні складові (пропозиція, попит і ціна робочої сили, безробіття) зокрема [6, с. 225].

Будучи частиною національного ринку праці, аграрний ринок праці підкоряється загальним законам його розвитку і функціонування, але внаслідок специфіки галузі має свої відмінні особливості, вивчення яких дозволить ефективніше ним управляти.

Перші результати трансформації аграрного виробництва в ринкові відносини господарювання свідчать про негативні і суперечливі тенденції у сфері використання трудових ресурсів. Серед них можна виділити високий рівень зайнятих і низьку продуктивність праці, наявність безробіття і недостатню кількість кваліфікованих кадрів, нераціональну структуру зайнятості і нерозвиненість соціальної сфери села.

Безумовно, більшість перерахованих проблем не є наслідком перетворень, що відбуваються в аграрному секторі. Вони виникли в процесі тривалого функціонування старого господарського механізму в умовах адміністративно-командної системи, що вплинуло на сферу аграрної праці. Все це знайшло відображення в консервації відсталого галузевої професійної структури працівників, низькій продуктивності праці в сільському господарстві, зниженні його мотивації.

Відсутність масового безробіття на селі була не результатом збалансованості попиту і пропозиції, а наслідком високої трудомісткості виробництва, багато в чому штучно підтримуваного дефіциту кадрів, відсталою структурою виробництва.

Також необхідно відзначити диспропорції у сфері зайнятості сільського населення, які пов'язані з домінуванням сільськогосподарської зайнятості і

нерозвиненістю несільськогосподарських робочих місць. Через низький рівень продуктивності праці аграрний сектор продовжує залишатися крупним споживачем цього ресурсу.

Саме класифікація ринку праці, дасть змогу більш детально розібратись у таких явищах як безробіття та зайнятість і на основі цього здійснити розробку питань щодо механізму управління аграрним ринком праці та розробки стратегії соціального й економічного розвитку території.

Вітчизняні вчені В.О. Волкова та Г.Т. Завіновська класифікувати ринок праці необхідно за такими ознаками:

- за структурою (зовнішній і внутрішній види);
- за умовами функціонування (відкритий і прихований);
- за стосунками що склались між найманими працівниками і працедавцями (жорсткий або гнучкий) [2; 3, с. 15].

В своїх працях, російський учений Б.П. Панков, пропонує використовувати й інші критерії щодо класифікації сільського ринку праці, а саме: територію, професію, спеціальність, демографічну ситуацію [6, с. 95].

Інші російські вчені дотримуються точки зору, наближеної до вищезазначеної, але пропонують виділяти серед критеріальних ознак ще просторову сферу, часові параметри (перспективний, прогнозний, поточний), ступінь еластичності (гнучкий, жорсткий), ступінь інтегрованості, ступінь стійкості і врегульованості, сегментацію ринку за професійними, кваліфікаційними і соціальними групами (фізичної праці, розумової і творчої праці, селянської праці, висококваліфіковані, кваліфіковані, низькокваліфіковані та некваліфіковані), співвідношення попиту та пропозиції праці (рівноважний, дефіцитний, надлишковий), соціально-демографічні характеристики, етапність ринку сільської праці (ринок, що формується, ринок перехідного періоду, розвинутий ринок) [7, с. 144].

В умовах сьогодення за відношенням до сільського ринку праці, на нашу думку, необхідно застосувати поділ на: частковий, тіньовий, регульований і

організований, прихований і відкритий, офіційний і неофіційний, зовнішній і внутрішній ринки.

Аналіз сучасної економічної літератури з методологічних проблем зайнятості та ринку праці на селі виявив недостатню розробленість цих питань, що значно звужує розуміння проблеми та ускладнює розробку самого механізму її реалізації. Процес управління аграрним ринком праці відзначається неузгодженістю та недосконалістю, а подекуди й відірваністю від економічних процесів, що сприяє виникненню і поширенню небажаних явищ у суспільних відносинах.

Ми пропонуємо класифікацію ринку праці провести виходячи з таких критеріїв: просторового середовища; часових параметрів; ступеня регулювання; стійкості; інтегрованості; організації; рівня функціонування; сегментації; етапу розвитку; кон'юнктури; моделюванню середовища (рис. 1).

За критеріями просторової сфери ринку стосовно українських умов, виділимо національний ринок праці, регіональні, обласні ринки, міські, районні, сільські ринки праці. На рівні міждержавних відносин можна вести мову про міжнародний ринок праці, а також про ринки великих міждержавних регіонів: Європейський, країн СНД, Середньоазіатський, Латиноамериканський, Африканський та ін.

За часовим параметром критеріїв виділимо ринки праці: реальний, перспективний, прогнозований. Реальний ринок праці характеризується поточними характеристиками, відповідними сучасному етапу. Характеристики перспективного ринку праці можуть відповідати тенденціям, що склалися, і закономірностям поточного ринку, і повинні прогнозуватися заздалегідь.

Припускаємо, що за ступенем регулювання ринок праці в контексті всієї ринкової економіки може бути: регульованим і нерегульованим. На регульованому ринку праці головна роль належить державі і органам державного управління, які беруть на себе частину соціальних витрат за відтворення робочої сили, особливо серед малозабезпечених верств населення.

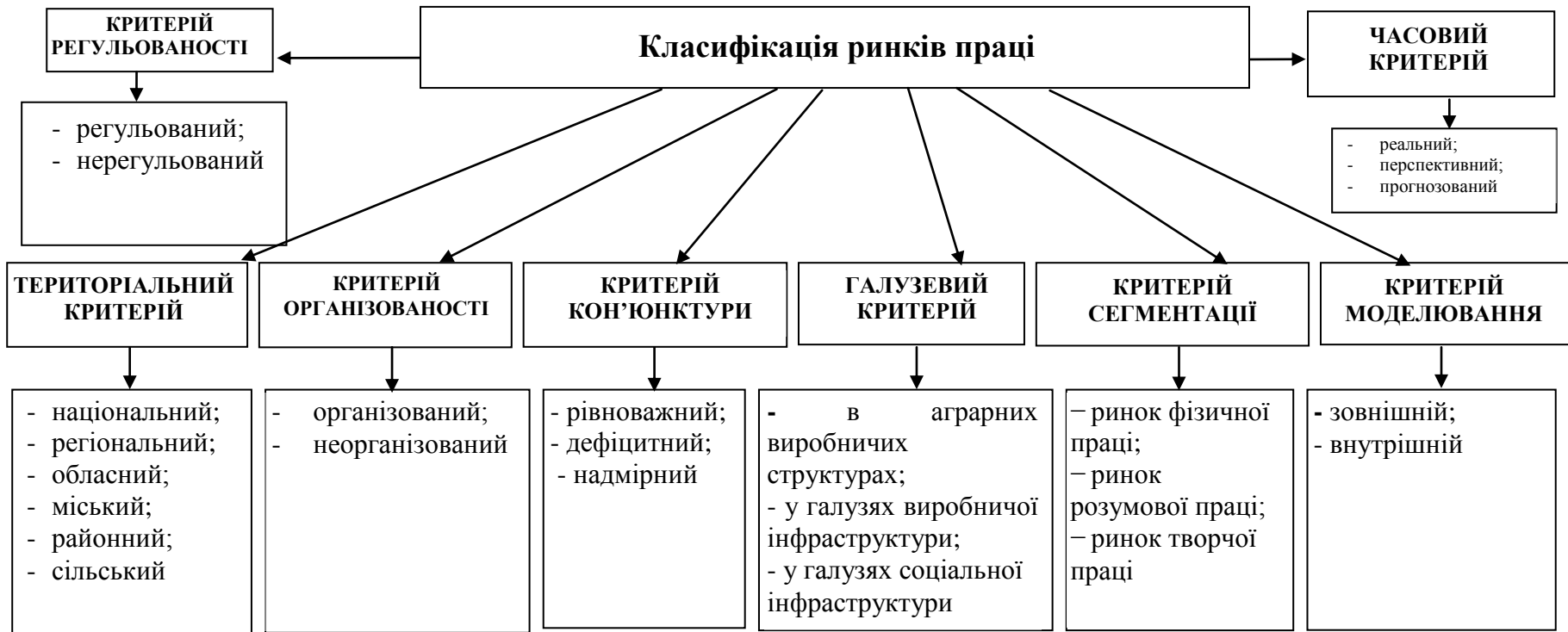

Рис. 1. Класифікація ринків праці*

* Джерело: розробка автора

Нерегульованому ринку властива майже повна відсутність гарантій зайнятості, соціальної захищеності працівників і охорони праці. Регульований ринок праці припускає розгорнений правовий ґрунт, на основі якого будуються взаємовідносини між суб'єктами ринку праці. Ця нормативна база охоплює: трудове і цивільне законодавство; систему суспільних інститутів і трудових угод, індивідуальних контрактів, правила внутрішніх відносин на підприємствах.

За критерієм організації виділимо організований і неорганізований ринки праці. Організований має два аспекти якісної характеристики – інституалізації і структуризації. До інституалізації можна зарахувати систему відносин партнерів, що виступають на ринку праці, наявність представницьких організацій як працедавців, так і працівників, що будують свої взаємини з державою на принципі “трипартизму”, тобто досягнення збалансованості інтересів партнерів (держави, об'єднання працедавців і працівників). Під структуризацією ринку праці розуміємо поділ його на низку видів, що характеризуються загальними ознаками (за демографічними ознаками, професійними рисами, сегментами, формами зайнятості).

На неорганізованому (конкурентному) ринку праці ні роботодавці, ні працівники не мають значного контролю над попитом і пропозицією. Ринок праці чистої конкуренції характеризується такими рисами:

- велика кількість підприємств конкурує одне з одним у наймі працівників конкретного виду праці;
- численні працівники і фахівці, що мають однакову кваліфікацію, незалежно один від одного пропонують певний вид праці;
- працедавці і працівники не можуть здійснювати контроль над ціною праці.

На чисто конкурентному ринку праці кожен працедавець наймає таку кількість робітників, що це не впливає на рівень заробітної плати в цілому. За критерієм інтегрованості виділимо два види ринків: інтегрований і локальний,

який може у свою чергу диференціюватися в територіальному і професійному аспектах.

За критерієм сегментації розрізняють ринки: фізичної праці; розумової праці; творчої праці (наукова і художня інтелігенція).

За станом кон'юнктури ринку праці слід виділити: рівноважний (збалансований); дефіцитний (попит перевищує пропозиція); надмірний (пропозицію перевищує попит) ринки праці.

Ця класифікація, на нашу думку, не є повною, адже якщо враховувати аграрний сектор економіки, то сільськогосподарські підприємства, як уже зазначалось, мають потребу як у постійній, так і в сезонній робочій силі, тому, враховуючи цю категорію працівників та сучасні умови трансформаційної економіки України, варто додати сезонно розбалансований ринок праці.

За критерієм моделювання середовища виділяють зовнішній і внутрішній ринки праці. Ці ринки між собою тісно пов'язані, і, слід зазначити, у багатьох країнах один з них може переважати [3, с. 16]

Внутрішній ринок праці ґрунтується найчастіше на русі кадрів усередині підприємства або за горизонталлю, коли працівник переміщується на інше робоче місце, аналогічне колишньому, або за вертикаллю, на вищі посади або розряди.

Структуризація ринку праці за територіальною ознакою під час дослідження сутності сільського ринку праці має ґрунтуватись, окрім як на функціональному підході (з урахуванням суто економічних і тісно пов'язаних з ними соціальних, правових, інституційних відносин тощо), врахованому у визначенні сутності ринку праці, так і на організаційному підході.

Висновки і пропозиції. Таким чином, запропонована структуризація ринку праці може знайти застосування в системі територіального управління щодо розробки стратегії соціального й економічного розвитку території та участі в ньому наявних трудових ресурсів, розробки комплексно-цільової програми забезпечення зайнятості працездатного населення території, обґрунтування напрямків розвитку бізнесу на базі наявних економічних ресурсів,

включаючи трудові, оцінки інвестиційної привабливості території в плані залучення зовнішніх інвестицій, з огляду на провідну роль трудових ресурсів у системі економічного потенціалу території, розробки механізму управління трудовим потенціалом території, що стимулює раціональне його використання й компенсацію витрат державного та місцевого бюджетів на формування і розвиток трудового потенціалу території та формування регіонального ринку праці.

В якості подальшого дослідження можна проводити розробки моделі управління ринку праці в аграрній сфері з врахуванням соціально-економічного партнерства, при якому має забезпечуватись збалансованість інтересів учасників ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петюх В. М. Ринок праці : навч. посіб. / В. М. Петюх. – К. : КНЕУ, 1999. – 288 с.
2. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посіб. / Г. Т. Завіновська – Вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 300 с.
3. Волкова О.В. Ринок праці: навч. посіб. / О.В. Волкова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 624 с.
4. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник / О.А. Грішнова – К.: Знання, 2004. -535 с.
5. Тимош І. М. Економіка праці : навч. посіб. / І. М. Тимош. – Тернопіль : Астон, 2001. – 347 с
6. Гончар Г.П. Сільський ринок праці як економічна категорія / Г.П. Гончар. – Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК – Львів : ЛДАУ. – 2007. – №14 (1). – С. 222-228.
7. Панков Б. П. Рынок труда на селе и его регулирование (Вопросы теории и практики) / Б. П. Панков. – Изд. 2-е, перераб. и дополн. – М. : Агри Пресс, 2007. – 267 с.

8. Теоретическая экономика. Политэкономия : учеб. для вузов / под ред. Г. П. Журавлевой и Н. Н. Мильчаковой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 485 с.

9. Новікова О. Напрями вдосконалення державного та регіонального управління щодо збереження та розвитку трудового потенціалу України / О. Новікова // Україна : аспекти праці. – 2005. – № 2. – С. 3-13.